

IZRAŽENOST OPŠTE KREATIVNOSTI I NJENIH ASPEKATA KOD GIMNAZIJALACA S OBZIROM NA NJIHOV ODNOS PREMA UMETNOSTI

Sažetak: U radu je prikazano istraživanje usmereno na ispitivanje razlike u stepenu izraženosti opšte kreativnosti i različitih njenih aspekata između učenika gimnazije koji se bave umetnošću (N=26), onih koji umetnost vole, ali se njome ne bave aktivno (N=38) i onih koje umetnost ne zanima (N=29). Uzorak ispitanika čine učenici I, II i III razreda gimnazije (N=93). Primenjen je *Test opšte kreativnosti* (Milić i sar., 2011), baziran na Gilfordovom modelu kreativnog mišljenja, koji osim opšte kreativnosti meri i postignuće u fluentnosti, produktivnosti, originalnosti i evaluaciji ideja. Statistička obrada podataka pokazala je da postoji razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti između ovih grupa učenika – ona je najizraženija kod učenika koji se bave umetnošću, a najmanje izražena kod učenika koje umetnost ne zanima. Analiza pojedinačnih aspekata kreativnosti pokazuje postojanje razlika u pogledu izraženosti originalnosti i sposobnosti evaluacije, ali kada se radi o fluentnosti i produktivnosti ideja ove tri grupe učenika se ne razlikuju statistički značajno. Ovakvi rezultati delimično su u skladu sa rezultatima ranijih istraživanja.

Gljučne reči: umetnost, kreativnost, originalnost, evaluacija

1. Teorijski okvir

Nije nimalo jednostavno definisati koncepte kao što su kreativnost i nadarenost (talenat), mada u literaturi iz ove oblasti postoje brojna određenja. Na primer, Barab i Plaker (Barab and Plucker, 2002) ponudili su definiciju po kojoj je kreativnost interakcija između talenta, procesa i okruženja pomoću kojih pojedinac ili grupa stvara produkt koji je istovremeno nov i koristan, kako to definiše socijalni kontekst. Ovakvo određenje kreativnosti može se shvatiti kao reakcija na opravdane primedbe nekih autora još iz sedamdesetih godina prošlog veka (na primer, Taylor and Holland, 1964) koji su tvrdili da su se dotadašnje teorije kreativnosti bavile malim brojem varijabli – obuhvatale su samo varijable sposobnosti ili samo varijable ličnosti. Tokom godina situacija se izmenila, tako da danas prevladava konfluentni vid izučavanja stvaralaštva čiji su vodeći predstavnici Sternberg i Lubart (Sternberg and Lubart, 2001) ili sistemski pristup (Csiksyentmihalyi, 1996) koji ističe interakciju pojedinca, oblasti i polja.

Analiza različitih pristupa govori da, u zavisnosti od teorijske orijentacije, u razmatranju ovih oblasti autori posebno naglašavaju pojedine aspekte. Recimo, za Ahtera i saradnike (Achter et al., 1999) su to motivacija i self koncept, ali se čini da postoji prilična saglasnost među teoretičarima pri određenju nadarenosti i kreativnosti o neophodnosti sagledavanja socijalnog konteksta koji determiniše da li će (i kako) osoba, akcija ili produkt biti vrednovani kao nešto što je kreativno ili povezano sa posedovanjem specifičnog dara. U tom smislu, nije iznenađujuće da najčešće postoje teškoće u otkrivanju nadarenosti i kreativnosti kod pojedinca, posebno kod dece, između ostalog i zbog toga što ona još uvek nisu imala vremena da ispolje u prepoznatljivom vidu svoju nadarenost ili kreativni potencijal. Takođe, znamo da neka deca koja su nadarena i kreativna ne ispoljavaju ta obeležja na svim uzrastima, a da kod izvesnog broja dece, pak, postoji kontinuitet do odraslog doba. Činjenica je i da je moguće pojedine talente identifikovati na vrlo ranom uzrastu (na primer, muzički talenat), dok se drugi manifestuju mnogo kasnije (na primer, oni koji su važni u oblasti filmske produkcije). Delimo stanovište da su kreativnost i nadarenost po prirodi razvojni fenomeni i u početku su potencijal, evaluiraju kao postignuća u određenim oblastima tokom školovanja i postaju izražena na izvesnom uzrastu (u poređenju sa vršnjacima), što obično prati netipičan razvoj ličnosti deteta ili adolescenta. Mada su kod ljudi generalno prisutne određene forme univerzalnog razvoja (o čemu govori razvojna psihologija), smatramo da je razvoj osobe sa izuzetnim talentom i kreativnošću najčešće neuniverzalan po svojoj prirodi. Pri tome, ovakva tvrdnja ne isključuje osobenost individualnog razvoja svakog pojedinačnog deteta (Kondić i Vidanović, 2011).

Jasno je da se između pojmova nadarenosti i kreativnosti ne može staviti znak jednakosti. Kada govorimo o talentu (nadarenosti), osnovna postavka zasniva se na verovanju o individualnim razlikama. Mada postoji opšta saglasnost o važnosti kvalitetne edukacije za sve, to ne znači da će svi doseći do istih nivoa u svim oblastima, čak iako su im pružene iste mogućnosti. Nesporno je da neke osobe poseduju specifične talente i prepoznavanje i podsticanje tih talenata nesumnjivo je veoma značajno, ne samo na individualnom, već i na širem društvenom planu. Treba imati na umu i da postoje i osobe/deca koja poseduju *višestruki potencijal*, odnosno ispoljavaju brojne nadarenosti i kreativan potencijal visokog nivoa (Fredrickson, 1986). To, prirodno, otvara neka važna pitanja koliko će okruženje biti u stanju da to prepozna i pruži odgovarajuću podršku takvom specifičnom razvoju, između ostalog, pomoći u, katkad, stresogenoj odluci pri izboru oblasti primarnog interesovanja ili profesije.

Kreativnost i nadarenost su, svakako široke kategorije, što je prihvatilo i Nacionalno udruženje za nadarenu decu (SAD) prilikom opisa dece koja imaju izuzetan potencijal ili postignuća u jednom od sledećih domena:

- a) opšta intelektualna sposobnost;
- b) specifična akademska postignuća;
- c) kreativno mišljenje;
- d) liderske sposobnosti;
- e) umeća vezana za vizuelne ili izvođačke umetnosti (prema Kondić i Vidanović, 2011).

I danas, posle šezdesetak godina od pionirskih radova Gilforda (Guilford, 1950), ne postoje opšte prihvaćeni i pouzdani instrumenti koji će pružiti sveobuhvatnu procenu kreativnog potencijala, kako dece ili adolescenata, tako i odraslih. Ipak, opravdanu zaslugu dugujemo Gilfordu (Guilford, 1950) i Toransu (Torrance, 1962) koji su začetnici ideje da je kreativnost moguće proceniti, ne samo kod izuzetnih umetnika i naučnika, već i kod neafirmisanih stvaralaca i kod ljudi koji manifestno ne ispoljavaju kreativna obeležja. Time je započeta era ispitivanja „običnih“ pojedinaca preko psihometrijskog pristupa korišćenjem testova tipa *papir i olovka*. To su bili testovi divergentnog mišljenja i ubrzo su postali jedan od osnovnih instrumenata za merenje kreativnog mišljenja. Testovi divergentnog mišljenja zahtevaju od pojedinca da proizvede nekoliko odgovora na specifične draži, što je u suprotnosti sa većinom standardizovanih testova postignuća i sposobnosti, koji podrazumevaju samo jedan tačan odgovor. Napominjemo da prediktivna i diskriminativna valjanost testova divergentnog mišljenja ima ne baš svesrdnu podršku. Misli se, pre svega, na osetljivost ovih testova na način primene, bodovanja, kao i na dejstvo vežbanja (Clapham, 1996). Kako navode Plaker i Renzuli (Plucker and Renzulli 2005), nekoliko specifičnih oblasti u kojima se psihometrijski metodi primenjuju kada je u pitanju izučavanje stvaralaštva uključuju: istraživanje stvaralačkih procesa, ličnosti i bihevioralnih korelata stvaralaštva, svojstva stvaralačkih proizvoda i odlike po stvaralaštvo poželjnih sredinskih uslova.

Može se reći da danas najveći broj radova koji se bave kreativnošću počiva na psihometrijskim metodama. Mada su sačinjeni raznorodni testovi, još uvek ne postoje opšte prihvaćeni instrumenti koji će pružiti sveobuhvatnu procenu kreativnog potencijala, kako kod dece, tako i kod adolescenata i odraslih. Jedan od ciljeva sprovedenog istraživanja, čije nalaze predstavljamo, bio je procenjivanje valjanosti i pouzdanosti instrumenta *Test opšte kreativnosti* (Milić i sar., 2011), koji je odnedavno u upotrebi u našoj sredini. Instrument je baziran na Gilfordovom modelu kreativnog mišljenja koji, osim opšte kreativnosti, meri i postignuće u fluentnosti, produktivnosti, originalnosti i evaluaciji ideja. Fluentnost se definiše kao sposobnost generisanja velikog broja ideja (Guilford, 1967) i alternativnih rešenja nekog problema (Torrance, 1981). Produktivnost se odnosi na sposobnost generisanja raznovrsnih ideja i različitih pristupa rešavanju problema (Guilford, 1967), a originalnost na sposobnost stvaranja novih, retkih i neobičnih ideja (Torrance, 1981). Elaboracija predstavlja sposobnost upotpunjavanja ideje detaljima (Guilford, 1967).

Opredelili smo se za ispitivanje na uzorku adolescenata i, pored procene kreativnosti i njenih aspekata, smatrali smo važnim istražiti i odnos adolescenata prema umetnosti. Želeli smo da proverimo postavke pojedinih autora (na primer, Davis, 1992) koji pri opisu karakteristika ličnosti stvaralački nastrojenog pojedinca, sem uobičajenih obeležja kao što su originalnost, nezavisnost, spremnost da se preuzme rizik, otvorenost iskustva, uključuju i smisao za umetničko, odnosno zainteresovanost za oblast umetnosti. Studije o implicitnim teorijama kreativnosti (Runco et al., 1993) takođe ukazuju na taj aspekt.

2. Metodološki deo

2.1. Problem istraživanja

Osnovni problem ovog istraživanja je ispitivanje razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti i njenih aspekata kod učenika gimnazije, s obzirom na njihov odnos prema umetnosti.

Specifični problemi istraživanja

1. Ispitivanje odnosa prema umetnosti kod gimnazijalaca.
2. Ispitivanje razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti između ispitanika koji se bave umetnošću, onih koji umetnost vole, ali se ne bave njome aktivno i gimnazijalaca koji su nezainteresovani za umetnost.
3. Ispitivanje razlika u stepenu izraženosti fluentnosti između ispitanika koji se bave umetnošću, onih koji umetnost vole, ali se ne bave njome aktivno i gimnazijalaca koji su nezainteresovani za umetnost.
4. Ispitivanje razlika u stepenu izraženosti produktivnosti između ispitanika koji se bave umetnošću, onih koji umetnost vole, ali se ne bave njome aktivno i gimnazijalaca koji su nezainteresovani za umetnost.
5. Ispitivanje razlika u stepenu izraženosti originalnosti između ispitanika koji se bave umetnošću, onih koji umetnost vole, ali se ne bave njome aktivno i gimnazijalaca koji su nezainteresovani za umetnost.
6. Ispitivanje razlika u stepenu izraženosti elaboracije između ispitanika koji se bave umetnošću, onih koji umetnost vole, ali se ne bave njome aktivno i gimnazijalaca koji su nezainteresovani za umetnost.
7. Ispitivanje razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti i njenih aspekata u zavisnosti od pola i školskog uspeha ispitanika.

2.2. Uzorak istraživanja

U istraživanju je učestvovalo 93 ispitanika, učenika I, II i III razreda Gimnazije u Lebanu, približno ujednačenih po polu (muških ispitanika ima 54,8%, a ženskih 45,2%). Ispitani učenici uglavnom se odlikuju visokim školskim postignućem. Vrlo dobrih i odličnih ima 85,4%, dok je dobrih i dovoljnih 14,6%. Nedovoljnih učenika nije bilo.

U tabeli koja sledi prikazana je struktura ispitanika s obzirom na njihov odnos prema umetnosti.

Tabela 1. Struktura ispitanika s obzirom na odnos prema umetnosti

	Učestalost	%	Pol (N)		Uspeh (N)	
Gimnazijalci koji se bave umetnošću	26	28,0	Muški	23	Visok	22
			Ženski	3	Nizak	3
Gimnazijalci ljubitelji umetnosti	38	40,9	Muški	15	Visok	35
			Ženski	23	Nizak	2
Gimnazijalci nezainteresovani za umetnost	29	31,1	Muški	13	Visok	18
			Ženski	16	Nizak	9

*Visokim se, za potrebe ovog istraživanja, smatra odličan i vrlo dobar školski uspeh, a niskim: dobar, dovoljan i nedovoljan.

2.3. Instrumenti korišćeni u istraživanju

Test opšte kreativnosti (Milić i sar., 2011) koji je korišćen za potrebe ovog istraživanja sastoji se iz 21 zadatka, organizovanog u 4 subskale:

- a) Fluentnost (6 zadataka),
- b) Produktivnost (5 zadataka),
- c) Originalnost (5 zadataka) i
- d) Elaboracija (5 zadataka).

Primer zadatka iz skale kojom se meri fluentnost je: „Nabrojte što više životinja na slovo M“. Skalu produktivnosti predstavlja sledeći zadatak: „Napišite što više rečenica koje u sebi sadrže reči: odgovor, stanje i levo“. Zadatak koji sadrži skala originalnosti glasi: „Dajte naziv priči“, dok je zadatak „Navedite što više razloga zašto ljudi slušaju muziku“ primer za skalu elaboracije.

Odgovori ispitanika ocenjuju se na osnovu normi formiranih na uzorku od 178 studenata psihologije, sa Filozofskog fakulteta u Beogradu (Erić i sar., 2012). Korišćene su norme formirane na selekcionisanom uzorku, što sa sobom nosi brojna ograničenja, ali one predstavljaju jedine trenutno dostupne norme za ovaj test opšte kreativnosti. Svaki zadatak ocenjuje se bodovima od 0 do 3, a skor za svaku subskalu dobija se kao prosečna ocena na zadacima sa te subskale, dok se ukupan skor ispitanika na testu dobija sabiranjem skorova sa sve četiri subskale.

Pouzdanost ovog upitnika na ispitivanom uzorku je na zadovoljavajućem nivou (Krombah alfa 0.804), ali je pouzdanost pojedinih subskala nešto lošija (fluentnost: 0,583, produktivnost: 0,768, originalnost: 0,525, elaboracija: 0,710), što je u skladu sa rezultatima koje su dobili autori testa.

3. Rezultati

U tabeli 2 prikazana je razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti između gimnazijalaca koji se bave umetnošću, onih koji umetnost vole, ali se ne bave njome aktivno i gimnazijalaca koji su nezainteresovani za umetnost.

Tabela 2. Razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti ispitanika u zavisnosti od njihovog odnosa prema umetnosti

Opšta kreativnost				
	AS	SD	F	Sig.
Gimnazijalci koji se bave umetnošću	26,34	5,80	13,28	,000
Gimnazijalci ljubitelji umetnosti	22,05	6,69		
Gimnazijalci nezainteresovani za umetnost	17,92	5,11		

Postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti između gimnazijalaca koji se bave umetnošću, njihovih vršnjaka koji vole umetnost i onih koji nisu zainteresovani za umetnost. Sve tri grupe se statistički značajno razlikuju međusobno. Podaci iz tabele 2 pokazuju da je stepen izraženosti kreativnosti najveći kod gimnazijalaca koji se aktivno bave umetnošću, a najmanji kod nezainteresovanih za umetnost. Međutim, svi ispitanici su postigli rezultate koji su niži od teorijski očekivanog proseka (34,5).

Tabela 3. Razlika u stepenu izraženosti subdimenzije fluentnost kod ispitanika u zavisnosti od njihovog odnosa prema umetnosti

Fluentnost				
	AS	SD	F	Sig.
Gimnazijalci koji se bave umetnošću	3,61	1,62	3,06	,051
Gimnazijalci ljubitelji umetnosti	3,68	1,74		
Gimnazijalci nezainteresovani za umetnost	2,79	1,20		

Razlika u pogledu stepena izraženosti fluentnosti između gimnazijalca čiji odnos prema umetnosti varira od aktivnog bavljenja njome do nezainteresovanosti na granici je statističke značajnosti (tabela 3). Post hoc analiza pokazuje da statistički značajna razlika u fluentnosti postoji između učenika koji vole umetnost i onih koje umetnost ne zanima, te da ona ide u prilog ljubiteljima umetnosti. Učinak ispitanika na ovoj skali je ispodprosečan.

Tabela 4. Razlika u stepenu izraženosti subdimenzije produktivnost kod ispitanika u zavisnosti od njihovog odnosa prema umetnosti

Produktivnost				
	AS	SD	F	Sig.
Gimnazijalci koji se bave umetnošću	3,15	1,61	1,75	,178
Gimnazijalci ljubitelji umetnosti	2,67	2,31		
Gimnazijalci nezainteresovani za umetnost	2,10	2,14		

Podaci iz tabele 4 pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti produktivnosti kod učenika koji su učestvovali u ovom istraživanju u zavisnosti od njihovog odnosa prema umetnosti. Učinak ispitanika je ispod teorijski očekivanog proseka.

Tabela 5. Razlika u stepenu izraženosti subdimenzije originalnost kod ispitanika u zavisnosti od njihovog odnosa prema umetnosti

Originalnost				
	AS	SD	F	Sig.
Gimnazijalci koji se bave umetnošću	12,11	3,11	15,86	,000
Gimnazijalci ljubitelji umetnosti	9,73	2,48		
Gimnazijalci nezainteresovani za umetnost	8,00	2,52		

Tri grupe gimnazijalaca koji su učestvovali u ovom istraživanju: učenici koji se bave umetnošću, učenici koji vole umetnost i učenici koje umetnost ne zanima, statistički se značajno razlikuju u pogledu stepena izraženosti originalnosti. Najviši stepen originalnosti, blago iznad teorijski očekivanog proseka (10,5), pokazala je grupa učenika koji se bave umetnošću, a najmanji grupa učenika nezainteresovanih za umetnost.

Tabela 6. Razlika u stepenu izraženosti subdimenzije elaboracija kod ispitanika u zavisnosti od njihovog odnosa prema umetnosti

	Elaboracija			
	AS	SD	F	Sig.
Gimnazijalci koji se bave umetnošću	7,46	1,42	9,45	,000
Gimnazijalci ljubitelji umetnosti	6,15	2,42		
Gimnazijalci nezainteresovani za umetnost	5,00	2,13		

Postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti elaboracije između tri ispitivane grupe gimnazijalaca. Post hoc analiza pokazala je da se najviše međusobno razlikuju učenici koji se bave umetnošću, i postižu rezultat u granicama teorijski očekivanog proseka (7,5), od učenika koje umetnost ne zanima, dok razlika između učenika koji vole umetnost i onih koje umetnost ne zanima nije statistički značajna.

Tabela 7. Razlike u stepenu izraženosti opšte kreativnosti i njenih aspekata u zavisnosti od pola

	Pol	AS.	SD.	T	Sig.
Fluentnost	Muški	3,45	1,58	,95	,345
	Ženski	3,21	1,57		
Produktivnost	Muški	2,54	1,89	-,34	,733
	Ženski	2,71	2,340		
Originalnost	Muški	10,82	3,40	3,04	,003
	Ženski	8,82	2,43		
Elaboracija	Muški	6,65	1,74	1,92	,057
	Ženski	5,66	2,61		
Opšta kreativnost	Muški	23,47	6,73	1,98	,050
	Ženski	20,48	6,47		

U tabeli 7 prikazani su rezultati poređenja muških i ženskih ispitanika u kreativnosti i njenim aspektima. Muški ispitanici, obuhvaćeni uzorkom ovog istraživanja, pokazuju statistički značajno veći stepen opšte kreativnosti, a kada posmatramo subdimenzije kreativnosti uviđamo da se muški i ženski ispitanici statistički značajno razlikuju jedino na subdimenziji originalnost. Učenici su, prema rezultatima ovog istraživanja, originalniji od učenica.

Tabela 8. Razlike u stepenu izraženosti opšte kreativnosti i njenih aspekata u zavisnosti od školskog uspeha

	Uspeh	AS.	SD.	T	Sig.
Fluentnost	Visok	3,56	1,61	2,70	,014
	Nizak	2,53	1,19		
Produktivnost	Visok	2,92	2,17	2,73	,008
	Nizak	1,23	1,01		
Originalnost	Visok	10,00	3,17	0,35	,727
	Nizak	9,66	2,99		
Elaboracija	Visok	6,53	2,18	4,58	,000
	Nizak	4,00	1,77		
Opšta kreativnost	Visok	22,93	6,73	3,07	,007
	Nizak	17,33	5,71		

Učenici sa visokim školskim uspehom (odličan i vrlo dobar) postigli su statistički značajno bolje rezultate na testu opšte kreativnosti. Oni postižu bolje rezultate kada se radi o subdimenzijama kreativnosti Fluentnost, Produktivnost i Elaboracija, ali nema statistički značajne razlike između učenika sa visokim i učenika sa niskim školskim uspehom u pogledu izraženosti stepena originalnosti.

4. Diskusija

Osnovni cilj istraživanja bio je ispitati postoji li razlika u stepenu izraženosti opšte kreativnosti i njenih aspekata kod učenika gimnazije, s obzirom na njihov odnos prema umetnosti. Najpre, pokazalo se da se nešto manje od trećine ispitivanih gimnazijalaca aktivno bavi umetnošću. To su učenici koji su uključeni u rad umetničkih sekcija koje rade u školi, ili su im te aktivnosti dostupne na neki drugi način, oni koji se aktivno trude da, kroz amaterski vid umetničkog angažovanja, ispolje svoja interesovanja i kreativni potencijal. Međutim, rezultat koji, svakako, privlači pažnju jeste da čak 31,2% njihovih vršnjaka, učenika gimnazije, izveštava o svojoj potpunoj nezainteresovanosti za umetnost. Možemo pretpostaviti da su razlozi ovakvog njihovog izjašnjavanja raznorodni. Pri razumevanju ovog rezultata čini se da mogu biti važni nalazi istraživanja Mari Kembel (Cambell, 1977) koja je, tragajući za profilom interesovanja intelektualno nadarenih adolescenata, dobila da oni pokazuju uglavnom interesovanje za oblast matematike i nauku u najširem smislu, dok umetnost nije bila predmet njihove posebne okupacije. Do sličnih nalaza došli su znatno kasnije i neki drugi istraživači, na primer Lubinski i Benbou (Lubinski and Benbow, 2006) koji naglašavaju usmerenost adolescenata sa visokim intelektualnim potencijalom na domene koji su dominantno akademski. Kako u našem istraživanju nije procenjivan nivo inteligencije gimnazijalaca, ne možemo znati da li se, možda,

među onima koji nisu iskazali zanimanje za umetnost, zapravo nalaze mladi ljudi sličnog profila kao u navedenim istraživanjima. Pored navedenog, smatramo značajnim pomenuti i istraživanje Pavlovića (2006; prema Đorđević, 2008) koje se posredno bavi ovom oblašću. Naime, kada je učesnicima istraživanja ponuđeno deset kvaliteta/vrednosti (nezavisnost, intenzivan rad, osećanje odgovornosti, mašta, tolerancija i poštovanje drugih ljudi, štednja, istrajnost, religijsko uverenje, nesebičnost, poslušnost), od kojih je trebalo da odaberu pet za koje su smatrali da treba razviti kod učenika, mašta se našla na periferiji ponuđene liste sa vrednostima. Dakle, mašti i kreativnosti se pridaje mali značaj, oni se ne smatraju važnim kvalitetom, i nezainteresovanost gimnazijalaca za stvaralaštvo i umetnost može se posmatrati i u tom kontekstu. Ovo, svakako, ostaje na nivou pretpostavke i zahteva dalju empirijsku potvrdu.

Mi smo želeli da proverimo postavke pojedinih autora (na primer, Davis, 1992) koji smisao za umetničko, odnosno zainteresovanost za oblast umetnosti uključuju pri opisu karakteristika ličnosti stvaralački nastrojenog pojedinca, uz uobičajena obeležja kao što su originalnost, nezavisnost, spremnost da se preuzme rizik, otvorenost iskustva, i sl. Rezultati ovog istraživanja pokazali su da je stepen izraženosti opšte kreativnosti najmanji kod gimnazijalaca nezainteresovanih za umetnost, a najveći kod gimnazijalaca koji se aktivno bave umetnošću, što je prilično očekivani rezultat. Kreativnost je i na osnovu nalaza ranijih psiholoških istraživanja (Burch et al., 2006; Simonton, 1999) jedna od osnovnih osobina koja razdvaja umetnike od neumetnika, a rezultati ovog rada pokazuju da isto važi i u slučaju osoba koji se samo amaterski bave umetnošću. No, kreativnost u ovom istraživanju merena je višedimenzionalnim testom čime je omogućeno da se, osim utvrđivanja postojanja razlika između ispitanika u pogledu opšte kreativnosti, oni porede i na pojedinačnim aspektima kreativnog mišljenja. Ovi aspekti jasno su teorijski definisani, pa postojanje razlika na pojedinačnim skalama (fluentnosti, produktivnosti, originalnosti i evaluacije), daje jasniji uvid u strukturu postignuća. Delimičnu saglasnost sa dobijenim rezultatima nalazimo u istraživanju Erića i saradnika (2012) koji su koristili isti instrument. U tom istraživanju umetnici i neumetnici razlikovali su se na skali originalnosti.

Dobijena je razlika u pogledu stepena izraženosti fluentnosti između gimnazijalca čiji odnos prema umetnosti varira od aktivnog bavljenja njome, preko pasivnog uživanja u njoj, do nezainteresovanosti. Učenici koji vole umetnost, u odnosu na one koji se bave umetnošću i one koji su za umetnost nezainteresovani, imaju najizraženiju sposobnost za generisanje velikog broja ideja i smišljanje različitih alternativnih rešenja nekog problema. Oni su u stanju ne samo da se bolje prisećaju ranije stečenih informacija, već i za njihovo bolje razumevanje i adekvatniju upotrebu.

Kada je reč o produktivnosti koja je definisana kao sposobnost generisanja raznovrsnih ideja i različitih pristupa rešavanju problema, ne postoji razlika između ovih triju grupa učenika. Sposobnost da se problem sagleda iz različitih uglova, da se za njegovo rešenje upotrebi više različitih pristupa i strategija, nije se pokazala zavisnom od odnosa učenika prema umetnosti.

Najviši stepen originalnosti pokazala je grupa učenika koji se bave umetnošću, najmanji grupa učenika nezainteresovanih za umetnost. Originalnost se odnosi

na sposobnost stvaranja novih, retkih, neobičnih i inovativnih ideja. Ovaj aspekt kreativnosti obično predstavlja najveći problem kako za operacionalizaciju, tako i za definisanje kriterijuma za ocenjivanje odgovora, te iz psihometrijske perspektive predstavlja najslabiju tačku svih testova kreativnosti. Takav je slučaj i sa testom koji smo mi koristili za potrebe ovog istraživanja. Dodajmo da je pouzdanost subskale originalnost (Krombah alfa 0,525) na nezadovoljavajućem nivou, što je potrebno imati u vidu pri razmatranju dobijenih rezultata.

Elaboracija predstavlja sposobnost upotpunjavanja ideje detaljima, odnosno dodavanja detalja u cilju boljeg razumevanja. Ovaj aspekt moguće je meriti obrazlaganjem ideja, upotpunjavanjem postojećih objekata detaljima, kritičkim pristupom idejama, itd. Pokazalo se da postoji statistički značajna razlika u stepenu izraženosti elaboracije između tri ispitivane grupe gimnazijalaca. Post hoc analiza pokazala je da se međusobno razlikuju učenici koji se bave umetnošću i učenici koje umetnost ne zanima, dok razlika između učenika koji vole umetnost i onih koje umetnost ne zanima nije statistički značajna, što je očekivani rezultat.

Kada se radi o razlikama u kreativnosti u zavisnosti od pola, muški ispitanici koji su dominantno prisutni u grupi onih učenika koji se bave umetnošću, pokazuju statistički značajno veći stepen opšte kreativnosti od ženskih ispitanika obuhvaćenih uzorkom, a ukoliko posmatramo subdimenzije kreativnosti, uviđamo da se mladići i devojke statistički značajno razlikuju jedino na subdimenziji originalnost. Učenici su, prema rezultatima ovog istraživanja, originalniji od učenica. Pre donošenja bilo kakvih zaključaka treba imati u vidu da su rezultati dosadašnjih istraživanja o odnosu pola i kreativnosti prilično kontradiktorni i zavise od toga da li su rađena na uzorku priznatih umetnika ili naučnika, deci ili odraslima, koji aspekti kreativnosti su ispitivani... Na primer, poznato je da se na različitim uzrastima radoznalost često ispoljava i kroz potrebu za istraživanjem svake nove igračke. Pomenimo istraživanje Korin Hat i Rine Bavnani (Hutt and Bhavnani, 1976) u kome je zabeležena razlika između dečaka i devojčica u tom pogledu. Devojčice su znatno manje bile usmerene na istraživanje novog predmeta za igru, a način na koji su se igrali igračkama bio je znatno imaginativniji kod dečaka. Takođe, dečaci na kompjuteru preferiraju najčešće igre koje uključuju fantaziju, a devojčice igre koje su bliže realnosti (Singer and Singer, 2007). Nezavisno od toga, ponovo napominjemo da je pouzdanost subskale originalnost niska, što može biti značajno za dobijene nalaze.

Učenici sa visokim školskim uspehom (odličan i vrlo dobar) postigli su statistički značajno bolje rezultate na testu opšte kreativnosti. Oni postižu bolje rezultate kada se radi o subdimenzijama kreativnosti Fluentnost, Produktivnost i Elaboracija, ali nema statistički značajne razlike između učenika sa visokim i učenika sa niskim školskim uspehom u pogledu izraženosti stepena originalnosti. Istraživanja (Maksić i Đurišić-Bojanović, 2004) koja su se bavila odnosom kreativnosti i školskog uspeha pružaju različite podatke. Na primer, ispitivanje Frimana (Freeman, 1995) pokazalo je da kreativno orijentisani učenici imaju značajno niže ocene na završnim školskim ispitima od učenika orijentisanih na postignuće. On ovaj nalaz objašnjava time da preferencija visokog školskog uspeha ima negativne efekte na kreativno izražavanje. Pritisak za boljim školskim postignućem ometa kreativna osećanja i stvaranje. Ipak,

da bi pojedinac bio kreativan u nekoj oblasti, potrebno je da usvoji njene osnovne pojmove i ovlada drugim relevantnim znanjima, tvrde Slavica Maksić i Mira Đurišić-Bojanović (2004). U istraživanju koje su sprovele dobijena je niska, ali značajna korelacija između kreativnosti i školskog uspeha. Heterogenost rezultata može se objasniti razlikom u pogledu toga šta nastavnik ocenjuje u školi i koji zahtevi su postavljeni pred učenika. Od toga da li škola neguje kritičko razmišljanje, inicijativu učenika, stvaranje novih ideja ili pasivnost, konformizam i poslušnost umnogome zavisi tretman kreativnih učenika, njihov školski uspeh i pouka koju će iz škole poneti, u pogledu toga isplati li se biti kreativan. Kada u tom kontekstu razmatramo dobijeni nalaz, čini se da su do izvesne mere u pravu zagovornici oba pomenuta stava i da je razlika među učenicima različitog školskog postignuća možda uzrokovana time što su mereni različiti aspekti kreativnosti. Tako su fluentnost, produktivnost i elaboracija aspekti kreativnosti koji su izraženiji kod učenika sa visokim školskim postignućem, jer su u većoj meri zavisni od prethodnog znanja učenika, dok je originalnost podjednako izražena i kod učenika sa visokim i kod učenika sa niskim prosekom, kao manje zavisna od usvojenog znanja.

Izdvojili bismo nalaz da su ispitanici na svakoj od subskala testa postigli skorove koji su ispod teorijski očekivanog proseka. Kako je u ovom istraživanju korišćen instrument koji je tek odnedavno u upotrebi, nismo imali na raspolaganju norme za srednjoškolski uzrast, što, svakako, treba imati u vidu pri razmatranju dobijenih rezultata. Nezavisno od toga, subjektivni utisak istraživača bio je da su ispitivani gimnazijalci postigli niže rezultate na ovom testu nego što se očekivalo. Poznato je da kreativno mišljenje nije određeno samo sposobnostima. Sam Guilford (Guilford, 1950) razmatra i značaj temperamenta osobe, njenog znanja, ali i motivacije. I, čini se, da je upravo ta karika – motivacija, nedostajala našim ispitanicima, adolescentima, da postignu bolje rezultate na testu. Oni su tokom ispitivanja izveštavali da im je testiranje zamorno, dosadno i da suviše dugo traje, i otvorili važno pitanje koje se može formulisati na sledeći način: „Da li jedan test koji meri kreativnost sme da bude dosadan?“. Smatramo da bi bilo korisno sprovesti ispitivanje koje bi uključilo različite nivoe motivisanosti ispitanika.

5. Zaključak

Jedan od ciljeva sprovedenog istraživanja bio je procenjivanje valjanosti i pouzdanosti instrumenta koji je u našoj sredini korišćen u ispitivanju kreativnosti. Pokazalo se da test ima relativno dobre metrijske karakteristike. Smatramo da teškoća, ipak, ima, između ostalog, i pri kodiranju nekih odgovora.

Prikazano istraživanje oslanjalo se na psihometrijske metode izučavanja kreativnosti. Želimo da naglasimo da smo svesni velikog broja zamerki upućenih takvom pristupu i svakako imamo na umu navode Plakera i Renzulija (Plucker and Renzulli, 2005) da se psihometrijskim pristupom izučavanja kreativnosti može desiti ono što se zove „prosuti dete zajedno sa vodom“. Dodali bismo i da, čak i da su testovi divergentnog mišljenja pouzdani indikatori, na primer, originalnosti na zadatom za-

dadatku, ne postoje garancije da će osobe koje postižu visoke skorove na ovakvom testu koristiti te iste veštine u vantestovnoj situaciji.

Možemo se samo nadati da će podržavajuća životna sredina, shvaćena u najširem smislu, omogućiti bar delu ispitivanih adolescenata da svoj kreativni potencijal koji su pokazali na testu ispolje, naravno, pod uslovom da poseduju sve unutrašnje resurse potrebne za kreativnost.

Literatura

- Achter, J. et al. (1999). Assessing vocational preferences among gifted adolescents adds incremental validity to abilities: A discriminant analysis of educational outcomes over a 10-year interval. *Journal of Educational Psychology*, 91, 777–786.
- Barab, S., J. Plucker. (2002). Smart people or smart contexts? Cognition, ability, and talent development in an age of situated approaches to knowing and learning. *Educational Psychologist*, 3, 165–182.
- Burch, G. J. et al. (2006). Creativity, intelligence, and personality. *Annual Review of Psychology*, 97, 177–190.
- Campbell, D. (1977). *Manual for the SVIB-SCII* (2nd ed.). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Clapham, M. (1996). The construct validity of divergent scores in the structure-of-intellect learning abilities test. *Educational and Psychological Measurement*, 56, 2, 287–292.
- Csikszentmihalyi, M. (1996). *Creativity: the work and lives of 91 eminent people*. New York: Harper Collins.
- Davis, G. (1992). *Creativity is forever* (3rd ed.). Dubuque, IA: Kendall/Hunt.
- Erić, M. i sar. (2012). Opšta kreativna sposobnost i aspekti kreativnog mišljenja kod umetnika i neumetnika. *Primenjena psihologija*, 5(2), 169–182.
- Dorđević, B. i Dorđević, J. (2008). Nedostaci i slabosti savremene i tradicionalne škole. *Pedagoška stvarnost*, 54, 7–8, 585–600.
- Fredrickson, R. (1986). Preparing gifted and talented students for the world of work. *Journal of Counseling and Development*, 64, 556–557.
- Freeman, J. (1995). Conflict in creativity, *European Journal for High Ability*, 6, 2, 188–200.
- Guilford, J. P. (1950). *Creativity*. *American Psychologist*, 5: 444–454.
- Guilford, J. P. (1967). Creativity: Yesterday, today, and tomorrow. *Journal of Creative Behavior*, 1, 3–14.
- Kondić, K. i S. Vidanović. (2011). *O deci i roditeljima*. Niš: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu.
- Lubinski, D. & C. P. Benbow. (2006). Study of mathematically precocious youth (SMPY) after 35 years: Uncovering antecedents for the development of math-science expertise. *Perspectives on Psychological Science*, 1, 316–343.
- Maksić, S. i M. Đurišić-Bojanović. (2004). Kreativnost, znanje i školski uspeh. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 36, 85–105.

- Milić, N. i sar. (2011). Konstrukcija i provera metrijskih karakteristika testa za procenu kreativnih sposobnosti. Rad prezentovan na Međunarodnom naučnom stručnom skupu *Savremeni trendovi u psihologiji*, Novi Sad, RS.
- Plucker, J. & J. Renzulli. (1999). Psihometrijski pristupi istraživanju čovekovog stvaralaštva. *Psihologija u svetu*, 10, 3–4, 3–35.
- Runco, M. et al. (1993). Parents and teachers implicit theories of children's creativity. *Child Study Journal*, 23, 91–113.
- Simonton, D. (1999). *Origins of genius: Darwinian perspectives on creativity*. Oxford: Oxford University Press.
- Singer, D. & J. Singer. (2007). *Imagination and play in the electronic age*. London: Harvard Univerzity Press.
- Sternberg, R. (2006). The Nature of Creativity. *Creativity Research Journal*, 18, 1, 87–98.
- Sternberg, R. J. & T. Lubart. (2001). Pojam kreativnosti: stanovišta i paradigme. *Psihologija u svetu*, 2–3, 89–101.
- Taylor, C. W. & I. Holland. (1964). Predictors of creative performance. In C.W. Taylor (Eds.) *Creativity: Progress and potencial* (pp. 15–48), New York: McGraw-Hill.
- Torrance, P. (1962). *Guiding creative talent*. Englewood Cliffs, NI: Prentice-Hall.
- Torrance, P. (1981). Empirical validation of criterionreferenced indicators of creative ability through a longitudinal study. *Creative Child and Adult Quarterly*, 6, 136–140.

Snežana Vidanović, Aleksandra Stojilković

GENERAL CREATIVITY AND ITS ASPECTS AT HIGH SCHOOL STUDENTS BASED ON THEIR ATTITUDE TOWARDS ART

Summary: This paper deals with the research aiming to the study of the difference in the degree of general creativity and its different aspects among the high school students dealing with art (N=26), those interested in art, but are not active (N=38) and those uninterested in art (N=29). Respondents are the students of I, II and III grade of high school. A Multidimensional test of general creativity (Milic et al, 2011) based on Guilford's model of creative thinking was used. Apart from general creativity, the test measures the fluency, productivity, originality achievement and idea evaluation. The statistical analysis showed that there is a statistically significant difference in the degree of general creativity distinctiveness among these students groups – the difference is the most expressed at the students dealing with art, and the least expressed at the students uninterested in art. The analysis of the individual aspects of creativity shows that there is a difference in terms of originality expression and the ability of evaluation. When it comes to fluency and productivity ideas, there is no statistically significant difference among these three groups. The results like this partly match the results of the previous researches.